

معالم العلماء (کتاب)

نام کامل کتاب معالم العلماء فی فهرست کتب الشیعة و أسماء المصنفین اثر [ابو جعفر محمد بن علی بن شهر آشوب مازندرانی](#) می باشد.

فهرست مندرجات

- ۱ - درباره مؤلف
- ۲ - موضوع کتاب
- ۳ - تاریخ تألیف
- ۴ - محتوای کتاب
- ۵ - جایهای کتاب
- ۶ - روش تنظیم
- ۷ - موقعیت کتاب
- ۸ - دامنه کتاب
- ۹ - آثار مؤلف
- ۱۰ - پانویس
- ۱۱ - منبع

درباره مؤلف

حافظ ابو جعفر (ابو عبد الله) محمد بن علی بن شهر آشوب بن ابی نصر کیلکی بن ابی الجیش مازندرانی سزوی ملقب به رشید الدین و عز الدین و شیخ الطائفه (۵۸۸ - ۴۸۹ ه ق / ۱۱۹۲ - ۱۰۹۶ م) مذهب او شیعه دوازده امامی است. او فقیه، محدث، مفسر، ادیب، شاعر، مطلع نسبت به رجال و احادیث، جامع هنرها و فضیلتهاست و از سوی مخالفان و بیگانگان نیز مورد احترام و تعظیم بوده است. در هشت سالگی قرآن را حفظ کرد، از دانشی گسترده برخوردار بود، عبادت بسیار می‌کرد همیشه با وضو بود، از بعد تألیف و تصنیف در نزد شیعه به منزله خطیب بغدادی نزد اهل سنت بود.
^[۱] معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۳.

موضوع کتاب

مؤلف در این باره می‌نویسد: «معالم العلماء در فهرست کتب شیعه و نامهای نویسندگان آنها چه کتب قدیمی و چه کتب جدید است. اگر چه شیخ بزرگوار ما ابو جعفر محمد طوسی - رضوان الله علیه- در آن زمان کتب بی‌ظیری در این باب نوشت ولی باید گفت در کتب مختصر ما مطالب اضافی و فوایدی هست که می‌تواند تنمهای بر کتب شیخ طوسی باشد. در این کتب من در حدود ششصد (نسخه بدل سیصد) نویسنده افزودم و به مواردی که در کتب شیخ محذوف است اشاره کردم گر چه کتابهای در این زمینه بیشمار است.»
^[۲] معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۳۸.

تاریخ تألیف

تاریخ تألیف این کتاب دیرتر از ۵۸۱ قمری نیست چون مؤلف در اجازهاش به تاریخ ۱۵ جمادی الثانی سال ۵۸۱ قمری برای شیخ جمال الدین ابو الحسن علی بن شعرة حلی جامعانی از کتاب معالم العلماء یاد کرده است. و معروف است که کتاب معالم العلماء و کتاب فهرست شیخ منتجب الدین از حیث زمان تألیف به یکدیگر نزدیکاند و هر دو کتاب ذیل و متمم فهرست شیخ طوسی می‌باشند.
^[۳] معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۷.

کتب محتوی ذکر ۹۹۰ شخص است. در آخر آن فصلی است در مورد کتابهایی که نویسندگانشان ناشناخته‌اند و بابی است در مورد بعضی از شاعران [اهل بیت](#) - علیهم السلام - که چهار طبقه را تشکیل می‌دهند: آشکارگوین، میانبروها، پارساها و متکلفان.

[۱۴] [معالم العلماء، این شهر آشوب، ج ۱، ص ۱۷۹.](#)

[۱۵] [معالم العلماء، این شهر آشوب، ج ۱، ص ۱۸۰.](#)

کتب در بردارنده نام ۹۰ مؤلف و ۶۰۰ کتب بیشتر از آنچه در «الفهرست» آمده، می‌باشد. و احیانا به ضعف یا وثاقت برخی از مؤلفان و به تاریخ وفاتشان اشاره می‌کند که این از امتیازات این کتب بر کتب «الفهرست» است.

چاپهای کتب

این کتب یک جلدی تاکنون دو بار به چاپ رسیده است یک بار در سال ۱۳۵۳ قمری در ۱۴۱ صفحه در [تهران](#) و بار دیگر در سال ۱۳۸۱ قمری با تحقیق در ۱۵۳ صفحه در [نجف اشرف](#) به چاپ رسید و همچنان نیازمند تحقیق عمیق است.

روش تنظیم

کتب طبق «الفهرست» شیخ الطائفه طوسی

[۱۶] [الفهرست، الشیخ الطوسی، ج ۱، ص ۳۴.](#)

به ترتیب الفبا تألیف شده نه بر طبق طبقه یا سال، در این ترتیب الفبایی فقط حرف اول ملاک بوده نه حرف دوم و سوم بنابراین این بین منخلهای ابراهیم و بلال ترتیب هست ولی بین ابراهیم و احمد ترتیب الفبایی وجود ندارد.

[۱۷] [معالم العلماء، این شهر آشوب، ج ۱، ص ۳۹.](#)

[۱۸] [معالم العلماء، این شهر آشوب، ج ۱، ص ۶۴.](#)

[۱۹] [معالم العلماء، این شهر آشوب، ج ۱، ص ۶۶.](#)

موقعیت کتب

کتب «معالم العلماء» جزء منابع و مأخذ مهم برای علماء [رجال](#) شده است علمایی همچون [علامه حلی](#) صاحب «[خلاصة الرجال](#)»، و [شیخ حر علملی](#) صاحب «[أمل الأمل](#)» و میر مصطفی نقرشی، و میرزا محمد استرآبادی و [علامه مجلسی](#) و شیخ ابو علی حائری و آقا محمد باقر خوانساری و دیگران از این کتب استفاده می‌کرده‌اند.

دامنه کتب

از آنجا که «معالم العلماء» تکمله‌ای است بر «الفهرست» شیخ طوسی، خط مشی مؤلف آن کتب را دنبال کرده فقط از مؤلفان شیعه نام می‌برد. البته از ۴۳ شخص شیعه غیر دوازده امامی از قبیل فطحیه، واقفیه، اسماعیلیه، زیدیه، غلات و [اهل سنت](#) نام می‌برد.

[۱۰] [معالم العلماء، این شهر آشوب، ج ۱، ص ۱۱۲.](#)

[۱۱] [معالم العلماء، این شهر آشوب، ج ۱، ص ۸۷.](#)

آثار مؤلف

آثار مؤلف بر سه بخش است، چاپی، خطی، مفقود.

آثار چاپ شده: «[منهاج آل ابی طالب علیهم السلام](#)»، «معالم العلماء» (کتب حاضر) و «[متشابه القرآن و مختلفه](#)».

آثار خطی: «[مثالب النواصب](#)» (مدرسه شهید مطهری - سپهسالار سابق - شماره ۵ / ۴۹۸) در کتب «[الذریعه](#)» آمده که «نسخه خطی آن در خزانه سید ناصر حسین هندی است. و نسخه دیگری در تهران در کتابخانه سید محمد محیط موجود است.»

[۱۲] [الذریعه، الشیخ آقا بزرگ الطهرانی، ج ۱۹، ص ۷۶.](#)

آثار مفقود: «المخزون و المکنون فی عیون الفنون»، «الطرائق فی الحدود و الحقائق»، «مائدة الفائدة»، «المثال فی الأمثال»، «الاسباب و النزول علی مذهب آل الرسول»، «الحلوی»، «الاولیاد»، «المنهاج».

پانویس

۱. ↑ [معالم العلماء، این شهر آشوب، ج ۱، ص ۳.](#)

۲. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۳۸.](#)
۳. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۳۸.](#)
۴. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۱۷۹.](#)
۵. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۱۸۰.](#)
۶. [↑ الفهرست، الشيخ الطوسي، ج ۱، ص ۳۴.](#)
۷. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۳۹.](#)
۸. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۶۴.](#)
۹. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۴۶.](#)
۱۰. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۱۱۲.](#)
۱۱. [↑ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۸۷.](#)
۱۲. [↑ الذريعة، الشيخ آقا بزرك الطهرانی، ج ۱۹، ص ۷۶.](#)

منبع

نرم افزار جامع فقه أهل البيت عليهم السلام، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

رده‌های این صفحه: [کتاب رجالی شیعه](#)